

бракуе на рынку. <...> І летам, і зімой кветкі ў Слоніме купіш, як ва ўсіх еўрапейскіх сталіцах” [2, с. 13].

Шматаблічны малюнак Слонімшчыны ў нарысе-эсэ дапаўняецца адлюстраваннем жыцця і дзейнасці сучасных гараджан, якія шануюць традыцыі, напаўняючы характам нават звыклае і будзённае. Алег Лойка перадае рэчаіснае ў эмацыйна-вобразнай форме, напрыклад, здзіўленне гасцей горада тым, у якой “элегантна-незвычайнай краме” прадаецца гарачы хлеб ды яшчэ з перакананнем, што “хлеб павінен прадавацца толькі прыгожа”. Або (на зайздрасць бездапаможным рэкламам) апісвае вырабленыя рукамі слоніmsкіх майстроў крэселкі з “адмыслова адштукаванымі ножкамі”, што “люба прысесці, любя глянуць”. І, зноў жа, нельга не пагадзіцца з падсумаваннем, што там, дзе ў згодзе горад і прыгажосць, там – не правінцыя.

Як бачым, для Лойкі важна сцвердзіць свой погляд і ён па-мастацку прэзентуе свае перакананні і высновы. У залежнасці ад таго, пра што ідзе размова, мяняецца настраёвая палітра. Яна то напаўняецца ўзрушаным прамоўніцкім пафасам, то спакойнай роздумнасцю, то лірычнай задушэўнасцю. Пачуцці, эмоцыі нібы надыхтоўваюць аўтару разважанні і словы, і інтуітыўна выбудоўваецца ўмоўны дыялог, які ажыўляе апавед, надае яму дынамічнасць. Значнасць праблемы, якая ўзнята, і погляд аўтара яскрава падкрэсліваюцца абзацным члененнем тэксту, які, нібы па прыступках, вядзе да ўсведамлення бяспрэчнасці пазіцыі аўтара: Слонім не быў і не ёсць правінцыя. Сам нарыс-эсэ “Мая правінцыя” яшчэ раз даказвае, што і ўсё напісанае Алегам Лойкам, майстрам мастацкага слова і адданым слонімцам (скарываемся яго словамі) – “малым не бывае”. Гэта яшчэ адна старонка кнігі-прысвячэння роднай Слонімшчыне, якую ён пісаў усё сваё жыццё.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Бельскі, А. Класікі і сучаснікі ў школе: вывучэнне творчасці пісьменнікаў / А. Бельскі. – Мінск: Аверсэв, 2005. – 352 с.
2. Лойка, А. Мая правінцыя / А. Лойка // Беларусь. – 1992. – № 11. – С. 10–13, 32–33.
3. Чалавек з сонечнаю ўсмешкай: кніга пра Алега Лойку / рэдкал.: А. Бельскі (уклад.) [і інш.]. – Мінск: Выдавец Зміцер Колас, 2019. – 324 с.

УДК 821.161.3-312.6/4:801.73

ФІЛАЛАГІЧНЫ ДОКАЗ ЛІТАРАТУРАЗНАЎЧАЙ ТЭАРЭМЫ

А. М. Пісарэнка¹⁾, В. В. Шунейка²⁾

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў

Мінск, Рэспубліка Беларусь

¹⁾kaffiloll@mail.ru

²⁾shuneika@mail.ru

У артыкуле даследуюцца асаблівасці структуры і маўленчая спецыфіка твора адносна яго жанру. Філалагічная інтэрпрэтацыя дазваляе выявіць як рысы сінтэтычнага жанру рамана-эсэ, так і разнастайныя вобразныя сродкі і стылістычныя прыёмы, якія робяць твор дасканалым, выразным, выбітным.

Ключавыя словы: філалагічны аналіз; мастацкі тэкст; сінтэтычны жанр; раман; эсэ; сюжэт; кампазіцыя; вобразныя сродкі; стылізацыя; інтэртэкстуальнасць.

PHILOLOGICAL PROOF OF THE LITERARY THEOREM

A. M. Pisarenko¹⁾, V. V. Shuneiko²⁾

Belarusian State University of Culture and Arts

Minsk, Republic of Belarus

¹⁾kaffiloll@mail.ru

²⁾shuneika@mail.ru

The article examines the features of the structure and speech specificity of the work in relation to its genre. Philological interpretation allows us to identify both the features of the synthetic genre of the novel-essay, and a variety of figurative means and stylistic techniques that make the work perfect, expressive, outstanding.

Key words: philological analysis; literary text; synthetic genre; novel; essay; plot; composition; figurative means; stylization; intertextuality.

У філалагічным аналізе тэксту розныя навукоўцы прапаноўваюць (у залежнасці ад мэты даследавання) самыя разнастайныя формы і схемы разбору тэкстаў/твораў/дыскурсаў. Нам бачыцца, што твор Алега Лойкі “Як агонь, як вада...” як арыгінальная аўтарская знаходка праз сінтэз двух жанраў, праз узаемадзеянне іх асаблівасцей і праяўленне як у маўленчай тканіне, так і ў структуры вымагае адпаведнай спецыфічнай навуковай інтэрпрэтацыі.

Тэарэма: У 1984 г. убачыла свет кніга А. Лойкі “Як агонь, як вада...”, жанр якой сам пісьменнік маркіруе як раман-эсэ пра Янку Купалу.

Дадзена: мастацкая біяграфія народнага паэта Янкі Купалы ў кнізе А. Лойкі “Як агонь, як вада...”.

Даказаць: твор А. Лойкі “Як агонь, як вада...” з’яўляецца раманам-эсэ.

Доказ: Мастацкі твор – адзінае эстэтычнае цэлае, дзе жанр вызначае асаблівасці яго структуры, кампазіцыі, колькасць персанажаў, уплывае на маўленчую спецыфіку. Некаторыя навукоўцы слухна сцвярджаюць, што перад мастацкім тэкстам “зусім лішнія ставіць падзагалоўак «апавяданне» ці «аповесць» – гэта тое самае, што друкаваць на кнізе – «кніга», а над вершам – «вершы». Кожны жанр важны, калі адчуваецца” [3, с. 463]. Аднак варта зазначыць, што калі гаворка ідзе пра аўтарскія жанры (наватарскія іх формы, сінтэтычныя разнавіднасці), то такая неабходнасць лічыцца намі мэтазгоднай, апраўданай.

Вядома, раман як эпічны жанр уяўляе сабой праявічны (магчыма, вершаваны) твор, якому ўласцівы галоўныя і пабочныя сюжэтныя лініі (яны могуць перакрывацца), вялікая колькасць персанажаў, абмежаванасць / неабмежаванасць у часе і прасторы, наяўнасць рознага кшталту пазасюжэтных фрагментаў (аўтарскія разважанні, інтэр’еры, пейзажы, устаўныя эпізоды, абрамленні). Сярод іншых азначэнняў дадзенага жанру вызначаюцца яшчэ іншыя характарыстыкі, такія, напрыклад, як шматпланавая кампазіцыя, паказ шматлікіх характараў у развіцці, адпаведна псіхалагічная напоўненасць і бытавыя малюнкi, пастаноўка і вырашэнне філасофскіх, грамадскіх, гістарычных, маральных праблем, асвятленне сямейных, інтымных адносін людзей, наяўнасць любоўных ліній. У сваю чаргу эсэ звычайна вылучаюць як жанр філасофскай, літаратурна-крытычнай, гісторыка-біяграфічнай і іншай прозы, дзе аўтарам разглядаецца прыватная тэма і перадаюцца індывідуальныя ўражанні і меркаванні. Эсэ ўласцівы: 1) наяўнасць пэўнай вузкай тэмы, якая ўтрымлівае праблему і схіляе чытача да разважання; 2) суб’ектыўная аўтарская пазіцыя; гэты жанр вызначае менавіта ўласны погляд пісьменніка на наяўную праблему, стаўленне да свету, спецыфічныя маўленне і мысленне; 3) размоўны стыль напісання. Аўтару важна прытрымлівацца нязмушанага стылю для ўстанаўлення кантакту з чытачом. Правільную эмацыйную афарбоўку тэксту нададуць кароткія, простыя і зразумелыя сказы, выкарыстанне ў іх рознай інтанацыі. Такім чынам, эсэ вызначаецца асаблівым стылем апавядання, яго мэта – заахвоціць чытача да разважанняў.

Дадзены твор сапраўды адпавядае названым характарыстыкам: найперш тут закранаюцца шматлікія тэмы і праблемы – любоў да Радзімы, адданасць справе, чалавечая годнасць, сваяцкія і сямейныя ўзаемаадносіны, сяброўскія стасункі; станаўленне Купалы як

асобы, паэта, чалавека; двухалфавітнасць у Беларусі, суд над Багушэвічам як аўтарам “Дудкі...” і “Смыка...”; беларускасць, русіфікацыя – ад агульных грамадскіх да прыватных.

Для твора характэрна абмежаванасць у часе і прасторы, паколькі ён біяграфічнага зместу: безумоўна, А. Лойка не можа ахапіць усю прастору, але “лёсавызначальныя пункты” ў станаўленні Купалы як асобы, як пісьменніка, у праяўленні яго чалавечых якасцей, фарміраванні і развіцці таленту, рупнасць у працы адзначаны; геаграфія падзей ахоплівае вялікія гарады і малыя вёскі, Беларусь і іншыя дзяржавы: напрыклад, Селішча, Вільня, Мінск, Бараўцы, Паперня, Яхімоўшчына, Слонім, Пецярбург, Ляўкі, Акопы, Карпілаўка, Малыя Бясяды, Масква, Прага, Мікалаеўшчына, Кіславодск, Тбілісі, Харкаў, Сухумі, Кіеў, Чэбаксары і інш. У сваю чаргу перыяд падзей, адлюстраваных у творы, значны: пачынаючы з 1900 г. па 1942 г. – з дзіцячых гадоў народнага паэта да жыццёвага завяршэння.

Што да колькасці дзейных асоб, то, бясспрэчна, што яна вялікая (думаецца, варта назваць некалькі для ілюстрацыі дадзенай пазіцыі): А. Лявіцкі (Ядвігін Ш.), Уладзіслава Францаўна – жонка, Паўліна Мядзёлка, Б. І. Эпімах-Шыпіла, дзве Лаздзіны Пяледы – Софія і Марыя, М. Горкі, К. Буйло, Цётка (Алаіза Пашкевіч), З. Бядуля, браты Гарэцкія, М. Зарэцкі, М. Лужанін, З. Азгур, А. Талстой, Л. Андрэеў, А. Блок, А. Серафімовіч, Б. Тарашкевіч, Я. Хлябцэвіч і інш.

Праўда жыцця, рэалізм дасягаюцца праз вывераную біяграфічную фактычнасць, навукова-літаратуразнаўчы аналіз твораў Янкі Купалы, дзе А. Лойка дэманструе глыбокае веданне і адметнае бачанне творчасці галоўнага героя, а таксама праз такія якасці, як інтэртэкстуальнасць, стылізацыя, якая мае праяўленне ў тым ліку і праз такую адметную рысу твора, як разнамоўе.

Вырашэнне пастаўленых пісьменнікам праблем з’яўляецца факталагічна вывераным; дакументалізм твора як рыса менавіта публіцыстычнага стылю апраўданы жанрам і ствараецца дзякуючы інтэртэкстуальнасці, якая мае некалькі разнавіднасцей. Па-першае, гэта цытаванне твораў (часам цэлых вершаў), лістоў самога Янкі Купалы; па-другое, згадванне/цытаванне твораў іншых пісьменнікаў, напрыклад, Якуба Коласа, А. С. Пушкіна, А. Блока, Р. Ралана, М. Горкага, Арыстоцеля; па-трэцяе, цытаванне ўспамінаў (кніг, лістоў) знакамітых асоб – дзейных персанажаў твора: Уладзіславы Францаўны, П. Мядзёлкі, Я. Сушынскага, Б. Эпімах-Шыпілы, З. Бядулі і інш. Праз дадзеную рысу праяўляецца літаратурны і навуковы кругагляд аўтара, а таксама раскрываецца кола знаёмых Янкі Купалы, яго сяброў, паплечнікаў, аднадумцаў.

Адным са сродкаў стылізацыі маўлення персанажаў з’яўляецца выкарыстанне ўстойлівых выразаў – фразеалагізмаў, прыказак. Да таго ж пісьменнік актыўна выкарыстоўвае народныя сродкі выразнасці мовы і ў аўтарскім маўленні – фразеалагізмы і прыказкі: *хлебам не кармі; застаўся гол як сакол; рукой падаць да Бараўцоў; Ясь стаяў як аслупянелы; звон без языка, лес без рэха, птушка без крылаў; мурашкі беглі па спіне; камяні здымаў са сваёй душы; круціцца вавёркаю; жыў, як у тумане; свету з-за яе [Уладкі] не бачыў; Гальдштэйн – не лыкам шыты; на святое ніколі і каб ды кабы, на печы б раслі грыбы; Божачка, Божачка! Нас нямножачка, а і тым няма дзе дзецца; каласок пад бачок, і мякенька спаць будзе; мала бывае, ды шмат бачыць; пакуль сыты ўсохне – сухі здохне; не тыч носа не ў сваё проса; калі топніся, за саломку хопніся; еш, бо, як памрэш, калом не ўвапрэш; нельга любіць чалавецтва, не любячы суседа.*

Разнамоўе выкарыстоўваецца з мэтай стылізацыі, а таксама з мэтай дакладнасці маўлення мастацкага тэксту. Аўтарам скарыстаны наступныя мовы: украінская: – *Годзьку і я пастараюся дагадзіць, вось толькі пабагацею, – гаварыў Сяргей Купалу, – і падпішу табе тады свой партрэт моваю Шаўчэнкі. Гарно будэ?..*; лацінская: – *Quo vadis?! Камо грядеши?, галетнік, парый?..*; польская: – *Тыдзень таму назад я паслаў тое пісьмо, – кажа Купала. – Пісьмо пайшло, а верш, што я ў той жа дзень напісаў, хочаш паслухаць?..*; *Polatę się lzu me, Czyste, rzęsiste...;* стараславянская: – *Ве-эдаю, ве-эдаю, – стаўшы ў позу ўсёй сваёй аграмаднай фігурай, гаварыў відмаваты Лука Іпалітавіч, – але я, бачыце, тут: азъ есмь, азъ быхъ, азъ бѣдѣ. Нідзе дзенецесья!*; руская: – *“Гусям, княжа, не пішуць законаў!” – горда заяўляе князю гусяр, заяўляе, як волхв у Пушкіна – вешчаму Алегу! Волхвы не бояться могучих владык, А княжеский дар им не нужен; Правдив и свободен их вещий язык И с волей небесною дружен;* французская: – *Вось табе і пасэ, – Купала вымаў з партманэ-складанчыка фатаграфію. – Падпішу, – казаў і падпісваў: «На добрую памятку... ад ічырага сэрца... Вільня. 29.XI.09». – А паглядзі, якая Вільня парыжская, – гаварыў Купала. – Rue de Vilna, № 36, logement 11. Les clichés sont conservés.*

Псіхалагізм – гэта рыса рамана-эсэ, якая яскрава праяўляецца пры апісанні характараў персанажаў ва ўзаемадзеянні, у думках-развагах самога Купалы, у навуковым аналізе

А. Лойкам твораў і творчасці Паэта, у стварэнні любой жыццёвай сітуацыі, неабходнай аўтару для развіцця сюжэта і пабудовы кампазіцыі: *Усялякімі пачуццямі поўнае было ўжо сэрца Яся, толькі не гэтым. У ім кіпелі ўжо горыч крыўдаў, нянавісць да паноў, запал любові да мужыка-гаротніка, элегічна-спакойныя пакуль што пачуцці любові да роднай зямелькі, і толькі не катлаваліся пачуцці кахання. Яны не праціналі яшчэ Ясевага сэрца, не ўскалыхвалі яшчэ Яся да глыбіні душы. Ён жа, як і ўсе вялікія паэты, быў надзвычай уражлівы на покліч дзявочай красы, жаночага характа. Ды перад Яхімоўшчынай, як і ў самой Яхімоўшчыне, Ясь не даваў волі свайму сэрцу. І тое, што сам валадар свайго сэрца так доўга стрымліваў, зацугліваў яго, – о як жорстка ўсё гэта неўзабаве напамсціцца на Ясю!*

Любоўныя лініі як кампанент сюжэта выпісаны аўтарам з высокай тактоўнасцю ў адносінах да персанажаў. На нашу думку, гэта тлумачыцца як знакамітасцю гістарычных асоб, так і духоўным светам, чалавечай сціпласцю, паважлівым стаўленнем да мінулага радзімы самога пісьменніка. Ракурс, абраны А. Лойкам як прэзентацыя, навукоўцам і чалавекам, для апісання кахання, любові, сяброўства, высвечвае светлыя складнікі пачуцця: узаемапавага, стрыманасць, уважлівасць, захапленне і інш. – любоў Паэта да П. Мядзёлкі, каханне ў творах Купалы, каханне да Уладкі, каханне іншых асоб у рамане (П. Мядзёлка і Тамаш Грыб, Цётка і Стэпанас Кайрыс, Уладка і Чэсь Родзевіч, каханне Купалы да Марыі Пяледы).

Пазасюжэтныя элементы (аўтарскія адступленні, устаўныя эпізоды, пейзажы, інтэр’еры, абрамленні) створаны А. Лойкам з асаблівай мастацкай дакладнасцю, дзякуючы якой у чытача ствараецца ўражанне ў прысутнасці менавіта ў купалаўскім часе і прасторы: нельга не ўявіць дом пад таполяй, Купалавы ружы, бібліятэку Эпімах-Шыпілы, прыгажосць беларускіх краявідаў і інш.: *Купала ў бярэзніках не спыняўся: ён любіў сосны, бор, а ў бор было ісці – ледзь не пад самыя Харужыныцы – бор стары, мнагашумны, з залатабокімі выноснымі соснамі. Бор быў з куп’істым зялёным мохам і шэрым імшаннікам, у далавінах – з дурманістым багуном, а каля выжарын – з лілова ставокім верасам. У маладняках толькі пахруствала пад нагамі сухое голлейка або ігліца. Тут было душынавата ад сонца, смалы і смолкі, пах якіх трымаўся ад ранняга лета. У старым бары грыбоў не было, але былі густыя зараснікі папараці. Папараць Купала любіў, але рваць – не рваў, як ягадніцы на Купалле, абвясваючы ёю збаночкі з суніцаю. Не рваў, бо ведаў: рэжа рукі. А што было больш радасным, ці ўбачыць з-пад зялёнага імху або абымшэлага лаўжа вялізнага лабастага чарнагеля-баравіка ці выкалупваць з шэрай ігліцы карычнева-цёмныя баравічкі-корпанцы, – Купала і сам не сказаў бы. Ён любіў гэтых прыгажунюў – дзетак беларускіх лясоў; ён любіў гэты шматалічны беларускі лес – любіў, як любяць яго ўсе беларусы! А папараць?.. Любіў, хоць ведаў: рэжа рукі... Варта зазначыць, што менавіта лірычныя і нелірычныя адступленні даюць магчымасць адпачыць ад вялікай колькасці фактаў, асоб, біяграфічных звестак ці іншых сродкаў, якія працуюць на дакладнасць тэксту.*

Даследчык мастацкай літаратуры Б. А. Ларын слухна сцвярджае, што “тэма пра варыяцыю літаратурнага маўлення ад жанру да жанру яшчэ не распрацавана” [1, с. 28]. Аднак лічым неабходным спыніць увагу на тых выяўленчых магчымасцях мовы, якія раскрываюцца праз пераноснае значэнне слова і дазваляюць аўтару акрэсліць і вырашыць у рамане-эсэ шматлікія праблемы, ахарактарызаваць вялікую колькасць персанажаў – рэальных гістарычных асоб, апісаць іх знешні выгляд, перадаць настрой, псіхалагізм многіх сітуацый, апісаць быт і адпаведна атмасферу канкрэтнага гістарычнага часу, маляўнічыя пейзажныя замалёўкі і інш. Сярод прадуктыўных тропай вылучаюцца індывідуальна-аўтарскія разнавіднасці эпітэтаў, метафар, параўнанняў і перыфраз: эпітэт: *Удовіна хата*, якая ў ёй весялосць, – *чужая, недагледжаная; накрухмаленая* сталічная арыстакратыя; *чорнасутаннае* духавенства; *лізаблюднае* чыноўніцтва; *ціхія, маўклівыя слёзы*, вось які *шчасцялюбны, шчасцяпрагны* мой чалавек, мой Мужык; *перамоганосны дух*; *просталінейная вера ў будучыню*; *векавечнае сонца*; *смаху-то ў ёй [камедыі] хапае – гулівага, дасціпнага, знішчальнага; разлаістыя дубы; духмяністая трава; кроністы дуб; першае лета – лірычнае, другое – камедыяграфічнае, трэцяе – эпічнае, драматычнае; сонцалюбны Купала; залатабокія сосны; тапарыстыя елкі; наймузычнейшы твор – “Безназоўнае”*; метафара: *біблія стагоддзяў*; над усёй сялянскаю Руссю *стагналі дактылі вялікага Някрасава*; вочы [Купалы] *заіскрыліся смяшынкай*; *крык адчаю ў пустыні белых начэй*; *думка ляцела, сэрца ляцела*; *лес кучаравіўся*; *прагаласіў певень*; *сінія маланкі вачэй*; у вершы *разважаў Розум*; *прычасце паэтычнасцю*; *спявала рэвалюцыя*; *гараць і рукапісы, і сэрцы*; параўнанне: і куды ж *ляціць маланкай, спадае перуном мой сум – агромністы, як неба ў зорах, гарачы, як зорны дождж, абложысты, як шэрае неба позняй восенню*; *Купала, як птушка-фенікс, узраджаўся з чорнага попелу*; *песня гусяра цячэ, як вада, песня яго апраменьвае, як сонца, песня яго і*

спапяляе, як агонь; Купала рос, як на дражджах; на купалаўскае мілаванне, свячэнне душы не маглi не ляцець, як светаянскія светлячкі, маладыя паэты; схіляла голле чаромха, як нявеста ў вэлюме; перыфраза: каханне – выток самых высокіх песняў; Марыя – плачка над народнай нядоляй, горды рыцар за ідэю абнаўлення свету; Купала – лепшы паэт Беларусі ўсіх часоў, самы багаты набытак “Нашай нівы”; Браніслаў Тарашкевіч, Янка Купала – сапраўды дастойныя ўнукі Скарыны; баравічкі-корпанцы – дзеткі беларускіх лясоў; Купала – вялікі кніжнік; Паэт – сумленне народа, вяртаўнік яго; тапалінкі – дачкі і ўнучкі разгалістай, магутнай у камлі таполі Купалы. Пісьменнік, акрамя ўсяго, стварае і ўзгадвае ў рамане-эсэ шматлікія вобразы-сімвалы, у якіх сканцэнтраваны дух і думка Паэта і яго роднай Беларусі, што дапамагае акрэсліць ідэю твора: *агонь і вада, свежавычасаны крыж, скрыпачка і папараць-кветка*.

Вызначальнай рысай стылю А. Лойкі з’яўляецца ўзаемадзеянне тропаў, а з улікам жанравай спецыфікі твора аўтарскаму маўленню ўласціва вобразнасць у кубе, паколькі твор насычаны вобразнымі словамі самога аўтара, Янкі Купалы, а таксама іншых працытаваных, скарыстаных пісьменнікам дакументаў, мастацкіх тэкстаў іншых аўтараў.

Алег Лойка не выбірае для дадзенага эсэ гутарковы стыль, бо сама тэма вымагае сінтэзу навуковага і размоўнага апаведу. Элементы размоўнага маўлення тут яскрава і прасочваюцца асабліва на лексічным узроўні пры выкарыстанні аўтарам слоў з размоўнай стылістычнай афарбоўкай: *бялюткі, нашынец, нічоганеробленне, каўнерык, подзіва, надумкі, вясёленькі, песенька, сячасны лад, валтузня, грызня, намруцца, налгуцца і інш.* Прычым дадзеныя лексемы аўтар скарыстоўвае не толькі з мэтай стылізацыі маўлення персанажаў (напрыклад, дзядзькі Амброжыка ці інш.), многія з іх ужывальныя ў аўтарскім маўленні. Адным з праяўленняў гутарковасці выкладу дазволім сабе назваць вялікую колькасць паўтораў, якія ўзмацняюць экспрэсіўнасць аўтарскага маўлення, адлюстроўваюць нераўнадушнае стаўленне пісьменніка да тых прадметаў, з’яў, рэалій і г. д., якія ўвасобіліся ў паўтораных лексемах: *Верш пачаўся, верш шукае свайго працягу, верш, які, як штыкамі, ашчаціньваецца новымі пытаннямі; Дрыжыць лісце – дрыжыць, і ўсё: чары, закліцце, наканаванасць? Дрыжыць на курганішчы ў Бяларучах, супраць школкі, у якой Купала вучыўся? Дрыжыць на гары Гедыміна ў Вільні.* Як адзначалася, для эсэ характэрны асаблівы стыль апавядання, яго мэта – заахвоціць чытача да разважанняў па акрэсленых праблемах, абдумаць іх, магчыма, не пагадзіцца з аўтарам, а выпрацаваць уласны пункт погляду, паколькі выкладу думак у эсэ спадарожнічае суб’ектывізм. Такая нязмушанасць і непасрэднасць напісання, у прыватнасці, падачы жыццёвых фактаў Паэта, дасягаецца і праз сінтаксічную маўленчую структуру: праз простыя сказы, аднаасастаўныя і эліпсаваныя адзінкі і інш., а таксама праз багатую інтанацыйную палітру аўтарскага маўлення, што ўвасабляецца ў адпаведных знаках прыпынку – шматкроп’е, клічнік, пыральнік і іх спалучэннях: *Пані Марыя праводзіць гасцей не выйшла. Іх праводзіў гаспадар; Пара закаханых!; Сапраўды, хто? Хто акажацца сваім, хто чужым Маладой Беларусі?; Недахопы, хібы!.. Якія? Калі? Адкуль яны раптам з’явіліся?; Была! Гэта прафесар ведаў.*

Раман-эсэ – біяграфічны твор, таму кампазіцыя пабудавана ў адпаведнасці з жыццёпісам, творчым лёсам Янкі Купалы. Яна складаецца з пятнаццаці частак: першая – Замест пралога, заключная – Пасляслоўе. Паміж імі дванаццаць частак – жыццёпіс паэта, якія маюць індывідуальныя назвы, а некаторыя з іх (напрыклад, “Дом пад таполяй”, “Белыя ночы Купалы”, “Над кручамі” і іншыя маюць некалькі – ад дзвюх да шасці – частак). Аўтар структуіруе твор з улікам жыццёвых і творчых фактаў, што дазваляе яму ў лагічнай паслядоўнасці, а таксама ў экспрэсіўна-мастацкай інтэрпрэтацыі перадаць/стварыць карціну жыцця лепшага Паэта Беларусі.

Такім чынам, філалагічныя разважанні дазваляюць зрабіць выснову, што твор Алега Лойкі “Як агонь, як вада...” – раман-эсэ. Пра што б ні пісаў пісьменнік – ці гэта ацэнка творчасці Купалы, характарыстыка розных жыццёвых сітуацый, біяграфічных фактаў ці іншае – усё падаецца праз прызму мыслення, светаўспрымання пісьменніка, яго пазіцыі як навукоўца і як чалавека.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Ларин, Б. А. Эстетика слова и язык писателя: избр. статьи / Б. А. Ларин. – Л. : Худож. лит., 1973. – 288 с.
2. Лойка, А. Як агонь, як вада...: раман-эсэ пра Янку Купалу / А. Лойка. – Мінск : Маст. літ., 1984. – 486 с.

З. Тынянов, Ю. Н. История литературы. Критика / Ю. Н. Тынянов. – СПб.: Азбука-классика, 2001. – 512 с.

УДК 821.112.2.09.17'-1+821.161.3

НАЙВЯДОМЫ ЛІРЫЧНЫ ШЭДЭЎР ГЁТЭ І ЯГО ПЕРАСТВАРЭННЕ АЛЕГАМ ЛОЙКАМ

Г. В. Сініла

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь
sinilo@mail.ru*

У артыкуле аналізуецца гісторыя стварэння і паэтыка найвядомага верша Ё. В. Гётэ “Начная песня вандроўніка II” (“Wandrer’s Nachtlied II”), праблемы яго перакладу на іншыя мовы, а таксама яго перастварэнне па-беларуску, выкананае Алегам Лойкам. Даказваецца, што менавіта пераклад А. Лойкі не толькі адэкватна перадае змест арыгіналу, але і максімальна набліжаецца да яго рытмамелодыкі і фанетычнага ладу.

Ключавыя словы: Ё. В. Гётэ; лірыка; мастацкі пераклад; перастварэнне; А. А. Лойка.

GOETHE’S FAMOUS LYRIC MASTERPIECE AND ITS RE-CREATION BY ALEH LOJKA

G. V. Sinilo

*Belarusian State University
Minsk, Republic of Belarus
sinilo@mail.ru*

In the paper we analyze the history of creation and poetics of the most famous poem by J. W. Goethe “Night Song of the Traveler II” (“Wandrer’s Nachtlied II”), the problems of its translation into other languages, as well as its re-creation into Belarusian, performed by Aleh Loyka. We prove that it is the translation of A. Loyka that not only adequately conveys the content of the original, but also comes as close as possible to its rhythmic melodies and phonetic system.

Key words: J. W. Goethe; lyrics; artistic translation; re-creation; A. A. Loyka.

Як вядома, Алег Антонавіч Лойка быў надзелены шматгранным талентам: паэт, празаік, эсэіст, публіцыст, літаратуразнавец, педагог, арганізатар навуковага і вучэбнага працэсаў. Яшчэ адной яркай гранню яго таленту быў талент перакладчыка: ён перакладаў вершы нямецкіх, французскіх, польскіх, рускіх, украінскіх, літоўскіх, латышскіх паэтаў, узбагачаючы беларускую літаратуру і культуру сусветным досведам. Безумоўна, мастацкі пераклад – гэта адна з найважнейшых формаў міжкультурнай камунікацыі, дакладней – дыялогу культур, бо сапраўдны дыялог заўжды скіраваны на паразуменне, духоўнае ўзаемаўзбагачэнне, эмпатыю, любоў. Так і з сапраўдным перакладам: ён атрымліваецца толькі тады, калі перакладчык “усёю існасцю сваёю”, кажучы словамі заснавальніка філасофіі дыялогу Марціна Бубера, “перад-стаіць” паэту, якога перакладае, яго твору, адкрываецца яму з глыбінь сваёй душы і адкрывае яго для сябе і сваёй культуры. Здаецца, менавіта так і было з перакладамі А. Лойкі, асабліва з нямецкай паэзіі, асабліва з Гётэ.

У 1981 г. у выдавецтве “Мастацкая літаратура” выйшаў зборнік выбранай лірыкі Гётэ “Спатканне і ростань” у перакладах А. Лойкі [1]. У ім вялікі нямецкі паэт вельмі арганічна